

HOOFSTUK 4

VERSLAG VAN DIE LOODSSTUDIE EN FOKUSGROEPBESPREKINGS

4.1 INLEIDING

Die hoofnavorsingsvraag sowel as die kritiese subvrae voortspruitend uit die hoofnavorsingsvraag, sal in hoofstukke 4 en 5 aangespreek word. In hierdie hoofstuk sal verslag gelewer word oor die data wat deur die loodsstudie en die fokusgroepbesprekings in Nederland, Vlaandere en Suid-Afrika gegenereer is. Die loodsstudie en die fokusgroepbesprekings bied 'n *insider*-perspektief van hoe die mense in die land waar die handboeke gebruik word, diversiteit (ook in die handboeke) beskou. Daar word eerstens van die loodsstudie verslag gelewer.

4.2 VERSLAG VAN DIE LOODSSTUDIE

Soos in hoofstuk 3 (par. 3.6.2.2) genoem, is die groep in persone met 'n uitsluitlik wit Vlaamse identiteit (*autochtonen*) en persone met meer as net 'n wit Vlaamse identiteit (*allochtonen*) verdeel. Vir die doeleindes van hierdie studie, sal die *allochtone*-groep die *insider/outsider*-groep genoem word en die *autochtone* die *insider*-groep.

4.2.1 DIE *INSIDER/OUTSIDER*- GROEP

Die *insider/outsider*-groeplede het onmiddellik, nadat hulle die opdrag ontvang het om die visuele materiaal vanuit hul eie binnegroeperspektief te bespreek, die kwessie van identiteit aangespreek:

Deelnemer 2: *Bekijk het vanuit het perspectief van je eigen ingroup: of dat stereotiperend bevestigend of doorbrekend is ...*

Deelnemer 3: *Dat is juist moeilijk; jij bent hier geboren; ik niet; ik ben hier niet geboren, maar ik ben hier al zo lang ...*

Deelnemer 4: *En ik ben hier niet geboren, maar ik heb Vlaamse ouders. Ik ben geadopteerd, dus... Hoe ga je het dan bekijken?*

Deelnemer 3: *U hebt misschien ook meerdere identiteiten? Dat loopt zo door elkaar; soms kan ik het gewoon niet scheid. Soms voel ik mij van Surinaams afkomst, dan dacht ik: nu denk ik echt wel als een Surinamer; soms... maar meestal haal ik dat niet meer uit elkaar.*

Deelnemer 4: *Ik heb geen andere culturele achtergrond. Ik heb geen anderen ideeën om mee te leven dan de doorsnee...*

Wat vir my opvallend was, was dat al vier fokusgroeplede in die *insider/outsider*-groep hulleself in die eerste plek as Vlaminge gesien het en dat die opdrag hulle eintlik onkant gevang het, omdat nie een van hulle aan dieselfde binnegroep behoort nie. Deelnemer 3 is 'n Surinamer van geboorte wat lank reeds in Vlaandere woon en tans in Antwerpen, Vlaandere 'n onderwyser is. Deelnemer 4 is ook nie in Vlaandere gebore nie (wel in Korea), maar is as baba deur Vlaamse ouers aangeneem. Deelnemers 1 en 2 is in Vlaandere gebore en is dus 'tweede generasie allochtonen'. Deelnemer 1 is van Marokkaanse afkoms en was (ten tye van die fokusgroeplede) 'n wetenskaplike medewerker by die Universiteit Gent, Vlaandere. Deelnemer 2 is van Turkse afkoms en is 'n dosent by die Hogeschool Artevelde, Gent, Vlaandere. Hierdie groeplede het dus in die bogenoemde uittreksel eintlik kommentaar gelewer op die feit dat hulle saam gegroepeer is op grond van hoe hulle van die deursnee Vlaming (die 'autochtonen') verskil, eerder as op grond van hoe hulle met mekaar ooreenstem. Die enigste gemene deler tussen hulle was die feit dat hulle almal as 'allochtoon' gesien is.

Die *insider/outsider*-groeplede was uitgesproke ten opsigte van die 'veronderstelde waarhede' wat uit die tekste spreek. Hulle het geredeneer dat Vlaamse handboeke die feit ontken dat die meeste leerlinge in groot stede in Vlaandere vandag 'allochtoon' is (Lesaffer 2007). Afsien van hierdie demografiese werklikheid, kan die 'allochtone' jeug ook om die volgende redes nie met die boeke identifiseer nie:

1. Die norm ten opsigte waarvan die inhoud uitgaan, is uitsluitlik wit en Westers. 'Ons' (wit Vlaminge) beskryf 'hulle' (*allochtonen*) vanuit 'ons' perspektief. In visuele voorstelling 4.2 word daar op oënskyndig onskuldige wyse met die vreemdeling, Ali, gespot, daarom sê Deelnemer 5 in die *insider*-groep: "*Hullie lachen hen niet uit*". Die grapteks verwys naamlik na 'n bekende Vlaamse kinderliedjie wat begin met die woorde "*Ali- Alo.*" Ali se (wit) kollegas begin telkens wanneer Ali die telefoon antwoord, te lag en die liedjie te sing. Vir die fokusgroeplede (ook dié in die

insider/outsider-groep) wat die liedjie ken, was die graptteks wel humoristies. Deelnemer 3 vind dit egter nie amusant nie en sê:

Blykbaar genoten zij ervan dat hij het niet begrijpt. Ik ken dat liedje ook niet. Als jij die kindertijd niet hebt meegemaakt, dan ...

2. Daar word gefokus op die herkoms of geloof van die immigrant, eerder as op hoe dit met hom/haar in sy/haar huidige leefwêreld gesteld is. Deelnemer 1 stel dit soos volg:

Waarom het land Marokko tonen terwijl Vlaamse Marokkaanse kinderen compleet andere ideeën erop nahouden? De omgewing, buurt, straat, omgeving van het Marokkaanse kind in Vlaandere herkent hij wel, de grote moskee en Casablanca niet.

Deelnemer 1 is van mening dat dit voorkom asof daar identifikasiemoontlikhede en voorstellingsruimte vir ‘allochtonen’ geskep word, maar in werklikheid onderstreep dit net die ‘allochtone’ leerders se vreemdheid (De Caluwaert 2007).

3. Daar word in die visuele voorstellings op die immigrant as probleem gekonsentreer. So byvoorbeeld word poligamie en vroueregte in twee van die drie graptekte as temas hanteer. Negatiewe assosiasies word gesuggereer, soos byvoorbeeld dat alle Moslemmans die vrou as ‘n besitting of ‘n objek sien, veral deur visuele voorstelling 4.1 en visuele voorstelling 4.3. Deelnemer 2 vra ten opsigte van visuele voorstelling 4.1: “Wat staan die mannen te bekijken?” Waarop Deelnemer 3 vra: “Ik vraag me ook af van wie die vrouw is; van wie van de twee mannen?” Die implikasie is dus dat die mans die vrou ‘besit’ en ook dat daar van poligamie sprake kan wees.

4. In die visuele materiaal word daar selde, indien ooit, van die stereotipiese beelde van die vrou in die burka of die man met ‘n groot snor en neus afgewyk. Die indruk word geskep dat daar nie ook Islamitiese vroue is wat verkies om nie ‘n burka te dra nie. Depersonalisering (alle vroue lyk dieselfde en is gedienstig aan die man) kom in twee van die drie tersaaklike spotprente (visuele voorstellings 4.1 en 4.3) voor.

4.2.2 DIE INSIDER-GROEP

Die *insider*-groep het nie verwys na die feit dat hulle as ‘n homogene binnegroep geïdentifiseer is nie. Soos die *insider/outsider*-groep, was hulle ook almal in die onderwysprofessie werksaam. Drie was dosente aan die Hogeschool Artevelde, Gent,

Vlaandere en die vierde was 'n skoolhoof in Antwerpen, Vlaandere. Hulle het ten opsigte van diversiteit 'n hoë niveau van intellektuele kundigheid openbaar en het die spotprente met insig bespreek, so deeglik dat hulle nie by die derde spotprent (visuele voorstelling 4.3) uitgekome het nie. Die verskil in benaderingswyse tussen die twee groepe was opvallend. Hierdie groep het ower stereotiperings in die tekste geïdentifiseer en in die bespreking krities daarmee omgegaan. In die bespreking is die volgende beklemtoon:

1. In die Vlaamse handboeke word meestal nie genoegsaam rekening gehou met die onderwysdiversiteit in Vlaandere nie.
2. Die moontlikheid word geopper dat bepaalde tekste wat stereotiperend voorkom, juis gekies is om 'n kritiese bespreking daaroor in die klaskamer te ontlok. Deelnemer 5 sê byvoorbeeld:
*Vaak zijn teksten ook gekozen om discussie op gang te brengen. Wat doe je ermee?
Dat is belangrijk.*
3. 'n Mens behoort jou nie vas te staar teen uitbeeldings asof dit altyd absoluut veralgemenend is nie. Daar kom ook vry algemeen afbeeldings van wit Vlaminge voor, waarmee die groepslede nie geassosieer wil word nie. Deelnemer 5 verwys na tipiese voorstellings van Vlaminge met voetbalpette op of met sokkies en sandale aan, waarvan hy hom ook distansieer:
Er staan ook prototypen van Vlaamse mensen met wie ik me ook niet graag associeer; dus ... Ik word ook gestereotypeerd.
4. Die uitgangspunt in die Vlaamse leerplanne is om van die bekende na die onbekende te beweeg (El Sgiar 2008). Deelnemer 6 noem dit die “*recht tot eigen invulling*” net soos wat byvoorbeeld Turkse handboeke die reg sou hê om vanuit die Turkse werklikheid na ander kulture te beweeg.
5. Daar is konsensus in die groep dat visuele materiaal binne die konteks van die meegaande leesstuk geïnterpreteer behoort te word. Deelnemer 6 sê byvoorbeeld dat dit ‘*leuk is als je de context kent*’, omdat die spanningsveld tussen die foto's en die tekste ontgin behoort te word.

4.2.3 TEORETIESE BEGRONDING

Hierdie aspekte van die *insider*- en *inside-/outsider*-groepe word in tabelle 4.1, 4.2 en 4.3 gemotiveer deur dit wat in die loodsstudie ten opsigte van die drie spotprente (visuele voorstellings 4.1, 4.2 en 4.3) gesê is. Die aannames is op hulle beurt weer manifestasies van aspekte van my konseptuele raamwerk, soos in hoofstuk 2 bespreek, te wete **wit as norm**, **visuele persepsie** en **stereotipering**. Verwysings na die ooreenstemmende teoretiese begronding uit hoofstuk 2 word ter staving ook in die tabelle weergegee.

VISUELE VOORSTELLING 4.1: Spotprent 1 (Sleuwaert *et al.* 2004:111)

TABEL 4.1: Bespreking van spotprent 1

UITTREKSEL UIT DIE LOODSSTUDIE	IMPLIKASIE VAN UITTREKSEL VIR STUDIE	TEORETIESE BEGRONDING
<i>Insider/outsider- groep</i>		
Deelnemer 2: <i>Het eerste dat bij me opkomt, is dat het waarschijnlijk in een Islamitische land plaatsvindt.</i>	'Ons' skryf oor 'hulle' (die vreemdelinge afkomstig van 'n ander land). Klem op herkoms.	<i>De vreemdeling onderstreept zijn vreemdheid (De Caluwaert 2007) en die "non-placement of the other" (par. 2.2.3).</i>
Deelnemer 1: <i>De grote neus is ook typisch van de Arabische - veel tekenfilms tonen groot neusen.</i> Deelnemer 3: <i>... hoofddoek, groot dikke snor, de kleedjes die zij aanhebben ...</i>	Eksplisiete stereotipering: alle Moslemmans het groot neuse en snorre.	Karikature is 'n algemene konvensie van spotprente (par. 2.2.2).
Deelnemer 3: <i>En wat ik mij ook afvraag: van wie is de vrouw eigenlijk - van wie van de twee mannen?</i>	Poligamie. Implikasie dat al die vroue aan die twee mans behoort, of selfs dat die mans die vroue deel.	Westerse teenoor 'barbaarse' kennisstelsels (Sim & Van Loon 2002).

UITTREKSEL UIT DIE LOODSSTUDIE	IMPLIKASIE VAN UITTREKSEL VIR STUDIE	TEORETIESE BEGRONDING
<p>Deelnemer 4: <i>Alleen maar vrouwen in burkas, geen enkele andere vrouwen.</i></p> <p>Deelnemer 1: <i>Dat mag niet, dat clichè. Hoeveel vrouwen lopen toch niet in burkas rond in Turkije, in Noord-Afrika; waarskynlik in Marokko ook niet ...</i></p>	<p>Alle Moslemvroue dra burkas. Alle Moslemvroue vertoon anders as Westerse vroue.</p>	<p>Veralgemening. Geen raakpunte tussen 'ons' en 'hulle' nie (par. 2.2.3). "Mensen bevroren in een rol van etnisch anders" (Wekker 2003).</p>
<p>Deelnemer 3: <i>En om zo de burkas te zien, het is net alsof daar burkas rondlopen ...</i></p>	<p>Depersonalisering/ontmensliking van Moslemvroue.</p>	<p>Buitegroep openbaar slegs primêre emosies (par. 2.2.4.3).</p>
<p>Deelnemer 4: <i>Ik weet ook niet wat de mannen zo staan te bekijken.</i></p> <p>Deelnemer 2: <i>Dat vind ik wel erg ...</i></p>	<p>Die vrou as objek in die Moslemgeloof.</p>	<p>"Protection-bias" (par. 2.2.4.4) en geen raakpunte tussen 'ons' en 'hulle' nie (par. 2.2.3).</p>
<p>Die insider-groep</p>		
<p>Deelnemer 5: <i>Het gaat over de positie van de vrouw ...Het idee dat die vrouwen niet aantrekkelijk, niet vrouwelijk zijn.</i></p>	<p>Daar is geen individualisme by Moslemvroue ter sprake nie.</p>	<p>Buitegroep word sonder sekondêre emosies geprojekteer (Leyens <i>et al.</i> 2000).</p>
<p>Deelnemer 6: <i>Ik heb zo een gevoel van ik moet daarbij niet lachen...</i></p>	<p>Daar is onderliggende spot - iets (vernederends) aan die uitbeelding.</p>	<p>Kulturele prisma bepaal betekenis (Baldwin <i>et al.</i> 2004).</p>
<p>Deelnemer 7: <i>Toch: een man met een rok is een Schot. Maar de meerderheid van al die mannen in Schotland dragen geen rokken. Voor het herkennen van een Schot moet men gebruik maken van overdreven stereotype, dan zijn ze toch herkenbaar.</i></p>	<p>Folkloristiese stereotipering word as verwysingstegniek, eerder as eksplisiete stereotipering gebruik.</p>	<p>Tipes is aanvaarbaar, stereotipes nie (Hall 1997).</p>

VISUELE VOORSTELLING 4.2: Spotprent 2 (Sleuwaert *et al.* 2004: 111)

TABEL 4.2: Bespreking van spotprent 2

UITTREKSEL UIT DIE FOKUSGROEPBESPREKING	IMPLIKASIE VAN UITTREKSEL VIR STUDIE	TEORETIESE BEGRONDING
<p>Insider/outsider-groep</p> <p>Deelnemer 3: <i>Blanken die met de swarte aan het lachen zijn.</i> <i>Dus Ali ... blijkbaar genoten zij ervan dat hij het niet begrijpt.</i></p>	Op grond van sy vreemdheid in die Vlaanse kultuur word hy die objek van humor (spot?).	"Powerful norms of shared knowledge" (Castelli <i>et al.</i> 2001).
Deelnemer 3: <i>Ik ken dat liedje ook niet. Als jij niet de kindertijd meegemaakt hebt, dan ...</i>	Beleving van vreemdheid op grond van herkoms.	" <i>De vreemdeling onderstreept zijn vreemdheid</i> " (par. 2.2.4.4).
Deelnemer 1: <i>Typisch dat hij gekleurd is, Ali...</i>	Aanname: as hy nie inpas nie, moet hy <i>allochtoon</i> wees.	<i>Allochtoon</i> impliseer 'nie wit nie' (par. 2.3.1.2).
<p>Die insider-groep</p> <p>Deelnemer 5: <i>Als jij het liedje niet kent; voorwaarden zijn dat jij het liedje moet kennen ...</i></p>	Geen begrip van en identifisering met teks moontlik as jy nie in Vlaandere gebore en getoë is nie.	" <i>Mensen bevroren in een rol van etnisch anders</i> " (Wekker 2002).
Deelnemer 5: <i>Zij lachten hen niet uit.</i>	Dit is nie 'n intensionele afkraking nie; slegs 'n 'interne grappie.'	" <i>Seeing is always cultured seeing</i> " (par. 2.2.2).

VISUELE VOORSTELLING 4.3: Spotprent 3 (Sleuwaert *et al.* 2004:111)

TABEL 4.3: Bespreking van spotprent 3

UITTREKSEL UIT DIE LOODSSTUDIE	IMPLIKASIE VAN UITTREKSEL VIR STUDIE	TEORETIESE BEGRONDING
<p>Insider/outsider- groep</p> <p>Deelnemer 2: <i>Ik denk dat hij nu denkt aan meerdere vrouwen.</i> Deelnemer 3: <i>Voor haar is hij de eerste. De man denkt blijkbaar, 1234567...</i></p>	Die verskil in denkwyse tussen Moslems en Westerlinge oor die huwelik. Poligamie as bedreiging vir nuwe Westerse vroue.	Daar is alleenlik verskille tussen 'ons' en 'hulle' (De Figueiredo & Elkins 2003).

UITTREKSEL UIT DIE LOODSSTUDIE	IMPLIKASIE VAN UITTREKSEL VIR STUDIE	TEORETIESE BEGRONDING
Deelnemer 2: <i>Beeld van polygamie.</i>		
Deelnemer 2: <i>De ring waarmee hij aan spelen is.</i> Deelnemer 1: <i>en die snor...</i> Deelnemer 3: <i>Lijkt op sjeik van een oliestaat.</i> Deelnemer 4: <i>Ja, dat lijkt meer uit Koeweit of zo...</i>	Eksplisiete stereotipering van die Moslemman as ryk buitelanders wat nou in die weste woon en die Westerse vrou met duistere motiewe benader.	'Hulle' andersheid bedreig 'ons' eendersheid (par. 2.2.4.4).
Deelnemer 3: <i>Een Arabier, die deksel daar op zijn hoofd - zoals Jasser Arafat.</i>	Etiketterming deur assosiasie met 'n ekstremistiese politieke leier.	Xenofobie (par. 2.2.4.4). 'Hulle' word met probleme geassosieer (Smelink 1999).
Deelnemer 1: <i>Die mevrouw heeft zo een dik Westerse beeld; ze lacht, het lijkt sjeik...</i> Deelnemer 4: <i>...soort van Marilyn Monroe- model.</i>	Beeldvorming van Westerse ikoon ten opsigte van kleredrag, denke en houding.	Wit positief gekonstrueer in teenstelling met die 'nie-wit ander' (Pattynama & Verboom 2000).
Deelnemer 1: <i>Ander cliché - veel kinderen. Voor de Moslim kan zij veel kinderen baren.</i> Deelnemer 3: <i>Het zou kunnen dat hij denkt: goede partij, grote borsten, die gaat me veel kinderen geven.</i>	'n Westerse vrou wat deur 'n Moslemman bedreig word, deur met haar te trou omdat sy moontlik vir hom baie kinders sou kon baar.	'Ons' is wit, positief, verdraagsaam en modern; 'hulle' is problematies, bedreigend en bedrieglik (par. 2.2.3).

4.2.4 SAMEVATTING

Weens die persepsiefilters wat ek in die rasionaal van hierdie studie beskryf, moes ek as Suid-Afrikaner doelbewus insig in die diversiteitsdenke van mense in Nederland en Vlaandere verwerf. Die loodsstudie het bygedra tot begrip en herkenning van die mitologisering en retoriek in die bovermelde lande. Die bevindinge van die fokusgroepbesprekings word nou aangebied deurdat daar eerstens algemene indrukke gegee word en die temas daarna onder die loep geneem word.

4.3 VERSLAG VAN DIE FOKUSGROEPBESPREKING IN NEDERLAND OOR NIEUW NEDERLANDS (NN)

4.3.1 ALGEMENE INDRUKKE

Ten opsigte van die voorblad (visuele voorstelling 4.4) van *Nieuw Nederlands* was die fokusgroeplede dit eens dat dit 'n positiewe beeld van Nederland as diversiteitsland gee. Deelnemer 1 sê byvoorbeeld:

De titel van het boek Nieuw Nederlands wijst op de 'nieuwe' Nederlanders. Het zijn niet meer alleen blonde, blauw-ogige Nederlanders. De jongen lijkt Mediterraans of Turks. Dat is stereotyperend-ontkennend, omdat er 'iets van allemaal' in zit.

Die titel van die boek (*Nieuw Nederlands*) impliseer ook dinamiese verandering in die sin van Nederlands wat 'nuut' dink en kyk. Die fokusgroeplede het hulle egter van meet af aan in die algemeen sterk teen die gebruik van die visuele materiaal in die handboek uitgespreek. Die algemene probleme wat hulle ten opsigte van die handboek geopper het, gestaaf deur aanhalings uit die fokusgroepbespreking, word nou verskaf:

1. Geen byskrifte, vrae of opdragte verhelder die gebruik van die foto's nie. Deelnemer 1 beskryf hierdie verskynsel as *'heel irritant.'*
2. Die assosiasies tussen die foto's en die geskrewe tekste is in feitlik al die gevalle onduidelik. Deelnemer 2 reageer soos volg ten opsigte van visuele voorstelling 4.5:
Mense die in de rij staan en op de bus wachten ... wat dit met dat artikel te maken heeft, dat over de Verlichting gaat, weet ik echt niet.
Afgesien van die feit dat die verband onduidelik is, is dit dikwels 'n valse voorstelling van wat in die teks voorkom:
Iemand die leest... een stuk over analfabeten... (Deelnemer 3 ten opsigte van visuele voorstelling 4.7).
Hij is niet Westers. Hij zit ander dan de rest. Ik begrijp het verband met 'medische missers' nie (Deelnemer 1 ten opsigte van visuele voorstelling 4.6).
3. Die politieke lading in sommige foto's is onvanpas. Deelnemer 2 verwys soos volg na visuele voorstelling 4.8:
Wat mij onmiddellijk opvalt, is het plaatje om de hals. Een Arabisch sjaaltje met een politieke kleur... Dome of the Rock. Jeruzalem, politieke lading, niet verstandig in schoolboeken.
4. Die foto's lyk afkomstig vanuit ander lande en min daarvan verbeeld die tipiese Nederlandse werklikheid. Deelnemer 2 sê dat die foto's *"samengesteld zijn door iemand die over de hele wereld gereisd heeft."*

5. Wanneer ‘n boek inhoudelik geslaagd is (*Nieuw Nederlands* is ‘n veelgebruikte boek in Nederland), is dit nie noodwendig geslaagd ten opsigte van diversiteit nie.

Deelnemer 1: *Bij Parel hebben wij ook gevraagd of het wel verstandig is om een boek volgens multiculturaliteit goed te keuren wijl de inhoud bijvoorbeeld slecht is. Zo'n stempeltje kan het boek later tonen.*

Deelnemer 2: *Is het boek dan zogenaamd goedgekeurd?*

Die temas wat uit die fokusgroepbespreking gekristalliseer het, word vervolgens bespreek.

4.3.2 ANDERS-AS-‘ONS’

Die fokusgroepede beskryf sommige van die uitbeeldings as karikatuuragtig, ander as ekstremisties, maar definitief as anders-as-Westers. Met betrekking tot visuele voorstelling 4.6 wat verskillende karikature in (waarskynlik) ‘n dokter se spreekkamer toon, beweer Deelnemer 4 dat die uitbeelding van die tradisionele swartman stereotiperingsbevestigend is, aangesien hy heeltemal anders as die ander karikature (almal Westers) sit. In visuele voorstelling 4.8 (die gesprek tussen twee Moslemvroue en ‘n Westerling) word die foto, volgens Deelnemer 2, onmiddellik polities gekleur deur die teken van ekstremisme op die sjaal van een van die vroue, wat op ‘n ekstremistiese groep wat hulle beywer vir die bevryding van Jerusalem, dui. Ook die foto van die tradisioneel geklede (Tibetaanse?) seuns op die trappe van wat blyk ‘n religieuse tempel te wees (visuele voorstelling 4.7), beklemtoon dat hulle ‘anders-as-ons’ is, of soos Deelnemer 1 dit stel: “*dat zijn niet general society; modern versus traditoneel.*” Die foto van die groep Sjinese mans (visuele voorstelling 4.9) is ook ekstremisties, vreemd en onverklaarbaar. Deelnemer 4 meld dat nie-Europeërs wat lees (visuele voorstelling 4.5), gesien moet word in die lig van die feit dat die verligting geheel en al Europees was. ‘n Foto van ‘n lesende ‘nie-Europeër’ by ‘n leesstuk oor die Europese verligting, is Eurosentries, aangesien die implikasie is dat ‘ons’ verligting selfs by ‘hulle’ uitgekom het.

Visuele voorstelling 4.8 beeld ‘n gesprek tussen ‘n Westerse en twee nie-Westerse vroue uit. Die *Dome of the Rock* teken op een van die Moslemvroue se serp, skep, soos reeds genoem, volgens Deelnemer 2 ‘n politiese ondertoon. Die ander lede sien dit egter eerder as dat “*leuke dialoog*” deur goeie vraagstelling opgelewer kan word (Deelnemer 4). Die ouer vrou lyk soos ‘n tipiese Westerse vrou (“*zoals mijn oma*” sê Deelnemer 4) wat iets “*maatskapliks*”

(Deelnemer 3) met die ander vroue bespreek en “*heel geïnteresseerd lijken*” (Deelnemer 1) in wat die ander vroue te sê het. Deelnemer 4 lewer kommentaar op die mate waarin die Westerse vrou deur die twee ander vroue ingesluit word:

Interessante foto. Als de twee vrouwen modern aangekleed waren, zou deze foto volgens mensen uit het Weste niet zo interessant zijn. Modern teenover traditioneel, jonk teenover oud; jong kan ook traditioneel wees. Als een jongere vrouw in de midden had gezeten, dan waren de drie vrouwen vriendinnen...

Die advertensie van die Nederlandse onderwysdepartement (visuele voorstelling 4.13) skep ‘n uiters positiewe beeld van ‘ons’ wat ‘hulle’ help. Die fokusgroeppasiteerder lewer kommentaar op die komposisie van die foto:

Het is een stereotypering van een vlotte blanke jongen. De compositie is paternalistisch. Het ist een geënseneerde foto; een aktiefoto zou beter zijn.

Deelnemer 1 voeg hieraan toe dat die advertensie oudmodies is en lewer kommentaar op die “*indringende kijk van de beide net zo alsof je hun gedachtes kunnen lezen.*”

Vervolgens word die uitbeeldings van die ‘ander’ as **problematies, primitief en armoedig** bespreek.

4.3.3 PROBLEME, PRIMITIWITEIT EN ARMOEDE

‘n Volgende tema is die van agterlikheid en onderontwikkeldheid. Visuele voorstellings 4.10, 4.11 en 4.12 is uitbeeldings van primitiwiteit, probleme, en armoede. Deelnemer 4 beskryf die implisiete boodskap van visuele voorstelling 4.11 soos volg:

Ook in heel kleine dorpjes in de townships in Afrika, hebben mensen mobieltjes. Dat is dus niet gebaseerd op de waarheid. Het is de uitbeelding van de achterlijke cultuur van mensen die ver van ons wonen.

Deelnemer 1 voeg hierby:

Stereotyperingbevestigend... achterlijke, onderontwikkelde Afrikaan die ons wil nadoen met zijn telefoontje dat niet echt is. Ik doe alsof ik een mobieltje heb. Zo iets van: je kan het wel nadoen, maar je hebt het niet. Zo'n zielig Afrikaansachtig beeld van ‘daar zijn jullie allemaal zo’.

Visuele voorstellings 4.10 en 4.12 suggereer dat die jong vrou en die kinders “kansarm” is (Deelnemer 2); dat hulle onderwys primitief is (Deelnemer 1); dat die jong vrou waarskynlik eers op ‘n laat stadium in haar lewe die kans kry om te leer lees en skryf (Deelnemer 2) en dat hierdie geleentheid hom as gevolg van ontwikkelingshulpgeld vanuit die Weste voordoen (Deelnemer 4). Die vraag word gevra waarom die foto van die kinders wat ingedruk langs mekaar op die grond sit, by ‘n leesstuk geplaas word wat oor geboortebeperking in China handel. Die enigste antwoord waarmee die groep vorendag kan kom, is dat visuele voorstelling 4.10 (ook) op oorbevolking dui:

Het traditionele beeld van overbevolking suggereert heel veel bij elkaar. Het duidt op Afrikanen die geboortebeperking moeten toepassen. Men kon toch veel beter een Chinees gezin tonen dat alleen maar twee kinderen heeft.

Vervolgens word verslag oor die fokusgroepbespreking in Vlaandere gelewer deur **algemene indrukke** te gee en daarna die **normdenke in Vlaandere** te bespreek, soos dit uit die fokusgroepbespreking na vore gekom het.

4.4 VERSLAG VAN DIE FOKUSGROEPBESPREKING IN VLAANDERE OOR MARKANT

4.4.1 ALGEMENE INDRUKKE

Die fokusgroeplede het waardevolle inligting verskaf oor bepaalde kulturele of godsdienstige gebruike en het byvoorbeeld kommentaar gelewer oor die wyse waarop die kopdoek in een van die foto’s gedra is (visuele voorstelling 4.15). Dit skep, volgens hulle, eerder die indruk van ‘n meisie wat ‘n doek oor haar kop gooi nadat sy moontlik gaan draf het, as van ‘n kultureel geïnspireerde kopdoek:

Deelnemer 1: *Jonge vrou met lap van jogging om (zou ik zeggen als ik bijschrift niet zag.)*

Deelnemer 5: *Jonge allochtonen vrouw met een hoofddoek. Wordt die hoofddoek correct gedragen?*

Die fokusgroeplede kon nie met sekerheid sê of sommige tekste wel stereotiperend is nie, omdat hulle nie die konteks saam met die visuele materiaal kon evalueer nie. Hul vermoede was dat daar uit die konteks toeligting kon voorkom wat die tekste in ‘n ander lig kon plaas, byvoorbeeld die vrae of bespreking van die tekste in die handboek. Hul redenasies was dat

daar dikwels juis ter wille van gesprekvoering kontensieuse tekste gekies word. Hierdie insig het my laat besluit om die konteks in die tematiese analise te inkorporeer. Die *insider*-groep het bevind dat die tekste in die algemeen stereotiperingsbevestigend voorkom, byvoorbeeld visuele voorstelling 4.14 waar die draak gestee word met die onderdanige rol van die vrou. Deelnemer 8 beweer:

Pippi is nu gesluit en loop achter haar man. Ze heeft haar eigenheid behouden door haar staartjes en sokken te bewaren. De man lijkt niet echt vriendelijk.

Die *insider/outsider*-groep sien visuele voorstelling 4.17 nie as noodwendig rasstereotiperend nie, aangesien dit 'n rasgemengde paartjie is, maar dat dit “*wel een beetje extreem zijn*” (Deelnemer 2). Deelnemer 1 voeg by dat die foto kulturele vryheid “*echt clichè-agtig*” uitbeeld, weens die assosiasie met uitspattigheid wat deur die kleredrag en die rasvermenging geskep word. Die foto sal, volgens hom, slegs binne die konteks van die leestuk waarin dit voorkom, objektief beoordeel kan word. Die *insider/outsider*-groep het minder versigtig met die inhoud omgegaan en dit was duidelik dat hulle bepaalde stereotipes herken het, omdat hulle moontlik al self aan die ontvangkant daarvan gestaan het. Deelnemer 4 sê byvoorbeeld: “*Ik kan me voorstellen dat de jongen denkt: ja, ik word weer gestereotypeerd...*” Deelnemer 1 uit die *insider/outsider*-groep reageer vervolgens uitgebreid ten opsigte van die spotprent (visuele voorstelling 4.14):

Een man, alweer iemand van ‘Islamitiese, Noord-Afrikaanse of Midde-Oostenkomaf (vanwege de snor en de geborstelde wenkbrauwen), en een Westers meisje (Pippi Langkous) dat met een boerka rondloopt, terwijl zij de karakteristieke eigenschappen van haar personage behoudt. Een verwijzing naar hoe ‘Moslims’ hun levenswijze zouden opdringen aan ‘niet-Moslims’. Het meisje loopt namelijk achter de man en draagt een bourka, wat een stereotiep beeld is over Moslims. Ook al is de man modern gekleed, toch lijkt zijn traditionele karakter de boventoon te voeren.

Vlaamse normdenke in *Markant* word nou bespreek om die algemene indrukke te ondersteun.

4.4.2 NORMDENKE IN *MARKANT*

Nadat Deelnemer 1 *Markant* onder oë gehad het, het hy aangevoer dat daar binne 'n gemeenskap altyd vanuit 'n bepaalde, algemeen-geldige norm uitgegaan word. In teenstelling hiermee, is daar die realiteit:

Als realiteit de norm is, waarom zou je ontkennen dat de meeste leerlingen in de grote stede van allochtone herkomst zijn? Het zijn duidelijk de normen van blanke gezinnen. Die zijn problematisch voor de handboeken waar zoveel leerlingen niet een deel van de norm zijn.

Die ‘probleem’ van ‘n diverse samelewing word, volgens Deelnemer 1, vanuit die norm van blanke, Vlaamse gesinne beskryf. Meer as die helfte van die visuele tekste wat bespreek is, kom uit ‘n hoofstuk getiteld, *Het boek cultuur*, wat aan die verskynsel ‘diversiteit’ gewy word. Die hoofstuk word in subtemas verdeel soos *Culturele vrijheid; Hoe ver kun je gaan?; Ik ben maar een Jood* en *Na de apartheid*. In die res van die boek is daar weinig visuele materiaal waar die normale, alledaagse (diverse) Vlaamse samelewing uitgebeeld word. Hierop het die *insider*-groep verdedigend gereageer. Deelnemer 7 wou weet: “*Hoe ziet Turkse handboeke eruit?*” en Deelnemer 5 het beweer dit “*hang zaam met politieke konstellasie en recht om eigen invulling te geven en om crities te zijn.*” Deelnemer 1 reageer deur te verwys na die feit dat daar op die ‘*allochtonen*’ se herkoms gekonsentreer word. ‘n Marokkaanse gesin in Vlaandere se werklikheid is die buurt, straat en omgewing in Vlaandere waar hulle woon en werk, maar hulle word in voorstellings meestal met hul land van herkoms of hul godsdiens verbind. Volgens hom word daar in hierdie proses veralgemeen en geëtiketteer. Hy verwys na die semantiese eenheid in die diversiteitshoofstuk oor die vrouebesnydenis in Somalië (visuele voorstelling 4.18) as ‘n voorbeeld van hoe verskuilde etikettering te werk gaan om ‘n “hoë kultuur *versus* ‘n lae kultuur” (par. 2.2.3) te bewerkstellig. Volgens hom kom vrouebesnydenis in geïsoleerde gevalle voor, en is dit aan die meeste Moslems in Vlaandere nie eers bekend nie. Deur die foto en die meegaande berig, word daar egter ‘n korrelasie gemaak tussen alle Moslems en vrouebesnydenis, wat tot stigmatisering aanleiding kan gee. Seale *et al.* (2004) verwys na die tegniek van metonimia (‘n verwysing na een saak impliseer ook ‘n ander saak) waardeur binne- en buitengroepe gekonstrueer word.

Na aanleiding van die foto van ‘n skildery waarin ‘n moderne jongman uitgebeeld word (visuele voorstelling 4.16), het almal saamgestem dat die foto geensins stereotiperend is nie; dat dit inteendeel as ‘n besonder positiewe uitbeelding voorkom. Deelnemer 1 wys egter op die geskrewe gedeelte binne die skildery “*Some wild, some tame*” wat ‘n nuwe dimensie na vore bring: ‘wild’ en ‘mak’ kan in hierdie konteks vernederend en rassisties wees, aangesien dit terminologie is wat gewoonlik ten opsigte van diere gebruik word.

De term ‘wild’ ... ‘Wild’ teenover ‘tame’ is als met dieren. ‘Wild’ is oke; - dat kan nog, maar ‘tame’ is echt iets van dieren. Alleen dieren zijn ‘tame’ ...

Die indruk word dus geskep dat sommige ‘allochtonen’ ‘mak is’ (dus perfek in die Westerse samelewing pas), maar dat daar ook ander is wat nooit ‘makgemaak’ kan word nie. Die gebruik van hierdie skildery in hierdie handboek is dus, volgens die groepkonsensus, stereotiperingsbevestigend. Hierdie insig stem ooreen met die teoretisering van Leyens *et al.* (2000) sowel as Dunbar *et al.* (2000) waarvolgens die ‘ander’ van tipies menslike eienskappe ontnem word.

Die diversiteitsrigtingwysers van Sierens (2007) onderskryf die siening in hierdie fokusgroepbesprekings dat individue en groepe, ongeag hulle herkoms, as gewone, unieke mense in alledaagse omstandighede uitgebeeld behoort te word sodat daar op ooreenkomste, eerder as verskille tussen mense gefokus kan word.

Vervolgens word die bevindinge van die Suid-Afrikaanse fokusgroepbespreking weergegee.

4.5 VERSLAG VAN DIE FOKUSGROEPBESPREKING IN SUID-AFRIKA OOR AFRIKAANS ONSE TAAL (AOT)

Uit die fokusgroepbespreking het vier temas gekristalliseer, naamlik **rassensitiewiteit, die aard van die visuele materiaal, die outentiekheid van sommige voorstellings** en die **konfrontering met die apartheidsverlede**, wat nou chronologies bespreek sal word.

4.5.1 RASSENSITIEWEIT

Anders as by die Europese fokusgroepbespreking was daar in die fokusgroepbespreking onderliggende rassensitiewiteit. Eerstens was daar spanning rondom terminologie. Deelnemer 2 gebruik die term ‘swart’ en Deelnemer 7 reageer met ‘n opmerking dat ‘n bepaalde karakter ‘bruin’ en nie ‘swart’ is nie, waarop Deelnemer 2 antwoord dat sy die term generies gebruik het. Die spanning is daarin geleë dat bruinmense hulself uit solidariteit met swartmense tydens apartheid van die term ‘bruin’ gedistansieer het en na almal wat nie-wit is nie, verwys het as ‘swart’ (Esterhuyse 1986).

Deelnemer 7: ... *maar sy’s nie swart nie.*³⁵

Deelnemer 2: *I use black generically.*

³⁵ In hierdie hoofstuk sal alle aanhalings (ook in Afrikaans) voortaan kursief wees om die leesbaarheid van die teks te vergemaklik, aangesien die representasie van die kodewisseling tussen Afrikaans en Engels tydens die fokusgroepbesprekings leesbaarheid bemoeilik.

Deelnemer 7: *You're not going to get a coloured girl called Lethabo.*

Tweedens het Deelnemer 1 die geldigheid van hierdie studie bevraagteken deur na die handboekkrisis in Suid-Afrika te verwys, wat tot gevolg het dat slegs ongeveer 'n derde van die leerders in Suid-Afrika wel handboeke het (*Radio Sonder Grense*-nuus 2006):

Is the study about the assumption ... is the assumption of the study that the schools are using textbooks?

Hierdie opmerking het 'n nuanse aan die fokusgroepbespreking gegee van 'julle hou julle besig met boeke vir die bevoorregte, eksklusiewe deel van die bevolking (net soos julle in die verlede gedoen het).'

Derdens het een van die fokusgroeplede direk na afloop van die fokusgroepbespreking in 'n e-pos gebieg dat sy nie onvoorwaardelik haar eie interpretasie gegee het nie, maar haar woorde deurgaans geweeg het, sodat dit nie onsensitief ten opsigte van die 'ander' voorkom nie:

Ek was half geskok in my eie reaksie. Ek was definitief geïnhibeer en het nie gesê wat ek normaalweg sou nie. Ek was bang dat as ek my mening gee, dit dalk as onsensitief teenoor hulle sou oorkom. Ek was heeltyd daarop bedag om te formuleer en te benoem sodat hulle nie voel dat ek kleur raaksien nie.

Vierdens het een van die wit fokusgroeplede dit vreemd gevind dat daar soveel 'politieke' inhoud in 'n taalboek voorkom, waarop Deelnemer 1 gereageer het met die vraag waarom hy die illustrasies (wat oor menseregte handel) as polities beskou (visuele voorstellings 4.24 en 4.25). Volgens Deelnemer 1 is inligting oor maatskaplike opbou en humanitêre beginsels natuurlike en noodsaaklike pilare van 'n demokratiese staat en het dit niks met politiek te make nie. Hierdie opmerking het gesuggereer dat witmense menseregte-kwessies as polities sien, omdat daar in die verlede so lank geen aandag aan menseregte gegee is nie. Die suggestie word deur Deelnemer 2 ondersteun, wat byvoeg dat sodanige siening (dat menseregte 'polities' is), nét in Suid-Afrika voorkom. Vervolgens word die tweede tema, naamlik **die aard van die visuele materiaal** bespreek.

4.5.2 AARD VAN DIE VISUELE MATERIAAL

Aanvanklik het die bespreking gesukkel om aan die gang te kom; die deelnemers het nie by die opdrag om stereotipering, veral implisiete stereotipering, aan te dui, uitgekome nie. Lang

besprekings is gehou oor naamgewing in Afrikaans, sonder om by die essensie uit te kom, naamlik hoe naamgewing as tegniek gebruik kan word ter wille van in- of uitsluiting. Hulle het wel die gebruik van die *butterscotch*-tegniek in die tekste (visuele voorstellings 4.19 en 4.20) bespreek en konsensus bereik dat die *butterscotch*-tegniek kleur op 'n positiewe manier verdoesel.

Deelnemer 7: *Ek persoonlik lees glad nie kleur in die prentjie nie. Party is ingekleur, ander nie. Hulle is vir my dieselfde.*

Deelnemer 5: *Ek dink dit is miskien waardevol, want dit is dalk wat hulle probeer bereik; juis om hom nie uit te sonder nie, ek ervaar nie enigiets negatiefs nie.*

Die groep spreek hulle by meer as een geleentheid sterk teen die groot persentasie illustrasies teenoor die klein persentasie foto's uit. Kort-kort verwys iemand na die feit dat illustrasies nie so realisties soos foto's is nie, byvoorbeeld visuele voorstelling 4.20, en dat die verskeidenheid illustrasiestyle irriterend is. Ten opsigte van visuele voorstelling 4.33 is almal egter positief:

Deelnemer 5: *Kyk nou net hoe baie sê hierdie skets. Kyk wat sien jy in hierdie tekening, veral in die volgende gesig. Dis vir my amper meer waardevol as wat 'n foto sou wees. Ek sien die oë, ek sien amper die gedagtes in die oë.*

Deelnemer 6: *Dis amper 'n kunswerk.*

Deelnemer 2: *I think ... for me it's diverse. I see diversity because maybe he's Afrikaans (wit), maybe he's black.*

Die groepslede kom uiteindelik tot die gevolgtrekking dat die illustrasies generiese karakters skep sodat mense makliker daarmee kan identifiseer, asook dat mense op 'n baie meer subjektiewe manier na illustrasies as na foto's kyk. Die uitbeelding van die emosies van verskillende kultuurgroepe word, volgens die fokusgroeplede, positief en empaties in visuele voorstelling 4.27 gedoen. Deelnemer 5 praat byvoorbeeld van die "dierbare Griekwa-tannie" en Deelnemer 1 wys daarop dat die collage verskillende emosies suksesvol uitdruk en dat die kyker se emosionele respons nie deur die keuse van 'n bepaalde kultuurgroep geraak word nie.

Hoe **outentiek die voorstellings** voorkom, word as 'n volgende tema bespreek.

4.5.3 OUTENTIEKHEID IN DIE VOORSTELLINGS

Daar word onderling verskil oor die outentiekheid van enkele voorstellings. Lethabo (visuele voorstelling 4.21), die “suksesvolle, passievolle en intelligente” (Deelnemer 5) werker van die versekeringsmaatskappy *Outsurance*, word bespreek. Alhoewel almal saamstem dat sy soos ‘n aangename mens lyk, sien Deelnemer 3 en 4 haar uitbeelding as enkelma met vier kinders as moontlike bevestiging van die stereotipering van ‘disfunksionele’ swart gesinne. Deelnemer 5 dink weer dat dit impliseer dat ‘n enkelma ook as beroepsvrou suksesvol kan wees en dat dit die stereotipe van die ‘perfekte gesin’ deurbreek, omdat daar met verskillende gesinsmanifestasies rekening gehou word:

... die vreeslike handsome pa en die vreeslike sexy ma en die dierbare blonde dogterjie en die aktiewe seuntjie ... en hulle is nou so happy. En dis irrelevant, want jy kan dit nie gebruik nie, want dis nie hoe dit [die perfekte gesin] vandag lyk nie. So, dit is dalk net ‘n subtiële manier om dit aan te spreek.

Die groep bespreek nog drie voorbeelde wat, volgens hulle, nie outentiek is nie. Eerstens beskou Deelnemer 1 Lethabo se taalgebruik as kunsmatig:

I was looking at the use of language, and the direct translation of sentences and whether Lethabo would speak like that. I would find it extremely difficult if she speaks like that unless it was translated from English to Afrikaans, and it’s given a particular meaning. But I wouldn’t see Lethabo speaking like that.

Hierdie siening stem ooreen met Kusendila (2003) se bewering dat ‘n wêreld in Afrikaanse handboeke gekonstrueer word waarin ‘alle mense Afrikaans praat’.

Tweedens wys hulle die ‘fout’ in visuele voorstelling 4.22 uit. Die leesstuk vertel die verhaal van mevrou Van der Merwe (‘n tipiese ‘wit’ vrou met ‘n tipiese ‘wit’ van) wat ‘n slang op haar rusbank ontdek, maar in die illustrasie lyk mevrou Van der Merwe soos die swart huishulp. Deelnemer 6 meld dat die uitbeelding “anders is as jou eerste indruk” en Deelnemer 6 voeg by dat “*the idea is forced; the issue is forced.*”

Derdens voel die groep dat daar ten opsigte van sport en vermaaklikheid verteenwoordigende uitbeeldings oor die kultuurspektrum voorkom (byvoorbeeld in visuele voorstellings 4.29 en 4.30). Deelnemer 5 noem dat visuele voorstelling 4.28 in die eerste en laaste uitgawes van die boek verskil. Daar is dus doelbewus in die laaste uitgawe ‘n swart sportvrou in die collage

ingesit. Deelnemer 1 vra waarom dit nie 'n Suid-Afrikaanse sportvrou is nie en insinueer dat geforseerdheid ook hier voorkom.

It could have a negative effect. You can't get black people who are successful in sport. You have to go American.

Dieselfde deelnemer het hom ook uitgespreek teen die deursigtige skep van ideale rolmodelle uit die sport- en vermaaklikheidswêreld. Volgens hom word hierdie rolmodelle amper aan die leerders opgedwing, terwyl leerders hul eie rolmodelle wil kies. Sodanige rolmodelle onderskei hulleself eintlik doelbewus van die 'normale' individu en juis dit maak dit ongeloofwaardig. Hierdie siening word deur Cohen (1991) ondersteun, wat beweer dat 'opgediste rolmodelle' 'n teenreaksie by jongmense kan ontlok (par. 2.3.3.4).

4.5.4 AFRIKAANSE TAALVARIASIE

Die groep lewer kommentaar op die verskeidenheid voorbeelde van Afrikaanse variëteite wat in die handboek aangetref word. Daar is heelwat dialoogvoorbeelde van byvoorbeeld Kaaps (visuele voorstelling 4.34), Griekwa-Afrikaans (visuele voorstelling 4.32) en Noord-Kaaps (visuele voorstelling 4.35) asook letterkundige tekste in veral Kaaps, byvoorbeeld gedigte deur die digter Adam Small geskryf. Deelnemer 5 beskou dit as pogings tot herkenbaarheid vir alle Afrikaanse sprekers. Deelnemer 1 het egter 'n voorbehoud ten opsigte van die variasie:

If you see white people speaking just one kind of Afrikaans, whilst you portray other people speaking different types of Afrikaans... I would like to see that in the book; do they do that? Do they conveniently see white people as one, above all other people? If white people don't speak the same type of Afrikaans ... if the author is doing that...

Deelnemer 1 se voorbehoud is dus dat variëteite nie altyd net as "nie-wit" uitgebeeld moet word nie, omdat dit stigmatiserend kan wees, terwyl witmense almal net "op een manier" praat (Esterhuysen 1986). Die groep kyk dan na 'n voorbeeld van waar twee witmense Noord-Kaaps praat (visuele voorstelling 4.35) wat Deelnemer 1 se voorbehoud ophef. Die gedig deur Boerneef, "Geelkeelkanarie" (visuele voorstelling 4.31), wat geïllustreer word deur 'n moderne jong swart sangeres, deurbreek ook taalstereotipering. Deelnemer 7 reageer soos volg hierop:

Ek dink wat vir my persoonlik baie werd is, is dat in 'n Afrikaanse skool, as 'n witmens, het jy grootgeword met daardie prentjie en dis al wat daar is ... Nou word jy met 'die waarheid' gekonfronteer en dit is gepas ...

Die gesprek oor taalvariasie het op 'n natuurlike wyse oorgegaan in 'n bespreking oor die verpolitiserings van Afrikaans. Deelnemer 7 haal weer die kwessie van 'te veel politiek in 'n taalhandboek' op:

Wat vir my belangrik is, wat positief is, is dat ek lank gedink het my Afrikaans is die enigste regte Afrikaans wat ons s'n is, dit word hier goed teëgespreek...Daar is variëteite en almal is aanvaarbaar, maar dan, weer eens: as dit 'n taalkundeboek is, is dit dan nie bietjie te veel nie? Is dit nodig dat dit politiek is? Dis die vraag wat ek vra, want is dit die doel van die boek?

Hierdie uitspraak lok hewige debatvoering uit. Deelnemer 5 is van mening dat die onderwyser sy taal en vak moet gebruik om leerders op te voed indien daar leemtes in hul herkenning van die geskiedenis is. Deelnemer 1 en 2 beweer dat dit oor meer as geskiedenis gaan, naamlik die geskiedenis van Afrikaans ten einde die taalstereotipering van die verlede te neutraliseer.

Deelnemer 1: *I think the South African context has relevance, because Afrikaans is so highly politicised, and they explain it in relation to June 16, Sharpsville...Political. So, for me, it's exactly that: the story of the relevance, that they do engage... It's not a separate history issue; it's about the history of Afrikaans. If you want to be inclusive, you have to acknowledge that.*

Deelnemer 2: *That's why I think a lot of white people struggle with the fact that there's more black people who speak Afrikaans as a home language than white people. You would never say Afrikaans is my 'huistaal', because we dissociate. I find myself speaking Afrikaans again for the first time at the University of Pretoria. It kind of goes back to ... because we actively dissociate with it and then also I think that certain pockets of communities might see black people who speak Afrikaans as the working class. It will educate you if you speak English. All these issues are going through my mind as I'm saying this.*

Ten slotte val die klem op die **konfronterings** van die leerder **met die apartheidsverlede**.

4.5.5 KONFRONTERING MET DIE APARTHEIDSVERLEDE

Die laaste gesprekstema het gehandel oor die mate waarin die verlede en nasiebou deur die visuele tekste aangespreek word. Verskeie voorbeelde word gegee van die verlede wat “nie vermy word nie” (Deelnemer 5) en van die noodsaaklike bewusmaking van die ervarings van die ‘ander helfte’ Afrikaners (Deelnemer 6), byvoorbeeld die gedig van Antje Krog (visuele voorstelling 4.26) oor ‘n Afrikaanse onderwyseres wat tydens die ‘*struggle*’ te midde van die onluste probeer skoolhou. Elsa Joubert se roman, *Die swerfjare van Poppie Nongena* (visuele voorstelling 4.23), word as voorbeeld gegee van hoe die (wit) leerders bewus gemaak kan word van die geskiedenis van ‘nie-wit’ mense. Deelnemer 7 beweer egter (weer) dat daar te veel ruimte in ‘n Afrikaanse handboek aan politiek afgestaan word, waarop Deelnemer 1 antwoord:

Dis nie ‘n vak op sy eie nie. It’s a voice, maar jy gebruik ander vakke om die taal te steun. Die taal is nie iets op sy eie nie, anders as wat die meeste van ons mee opgegroeï het. Die tegniese gedeelte van die taal wat eintlik baie min vir ons beteken het, anders as dat jy universiteit toe wou gaan. I think the idea here is to make the language a living language.

Ten slotte lewer die groep (foutiewelik) kommentaar op die skrywers wat, volgens hulle, almal wit is en nie-outentieke voorstellings tot gevolg kan hê (par. 5.4.1).

4.6 VERGELYKING VAN DIE BEVINDINGE

‘n Vergelykende opsomming van die bevindinge van die fokusgroepbesprekings word in tabel 4.4 aangebied.

TABEL 4.4: Vergelyking van fokusgroepbesprekingbevindinge

<i>NIEUW NEDERLANDS</i>	<i>MARKANT</i>	<i>AFRIKAANS ONS TAAL</i>
Voorblad en titel getuig van diversiteit.	In die algemeen is tekste wel stereotiperend.	Verskil tussen wit en swart denkwysse ooglopend in die fokusgroepbespreking.
Geen kontekstualisering of didaktiese integrering van visuele materiaal nie.	Doelbewuste, kritiese aanspreek van kontensieuse kwessies.	Wit fokusgroeplede voel geïnhibeer (rassensitiwiteit).

<i>NIEUW NEDERLANDS</i>	<i>MARKANT</i>	<i>AFRIKAANS ONS TAAL</i>
Min foto's waarin 'anders-as-wit' voorkom, in die besonder met 'n tipiese Nederlandse situering.	Voorbeelde van stigmatisering deur assosiasies en veralgemenings kom wel voor.	<i>Butterscotch</i> -tegniek verdoesel rassensitieweit, maar te veel illustrasies en te min foto's boet geloofwaardigheid in.
Politieke en religieuse lading in sommige foto's.	Aanbeveling dat gekyk word na hoe die tekste gebruik word (vrae en opdragte).	'Gewone Afrikaanse kind' word steeds as 'wit' gesien.
Ekstremistiese, karikatuuragtige foto's poog om te vermaak.	Afsonderlike hoofstuk waarin die 'probleem' van diversiteit bespreek word.	Voorstellings verteenwoordig die hele kultuurspektrum.
Verrassingstegniek deur ongewone situasies wat van die tipiese Westerse norm afwyk.	Weinig voorbeelde van normale, alledaagse diversiteit.	Daar is pogings om die taalstereotipering van die verlede reg te stel.
Paternalistiese uitbeeldings toon agterlikheid en onderontwikkelheid buite Nederland.	Fokus op herkoms van ' <i>allochtonen</i> '.	Geforseerdheid van rolmodelle, asook die indruk wat geskep word dat almal net Afrikaans praat.
Meestal geen (direkte en duidelike) verband tussen foto's en konteks.	Suggestie dat sommige van 'die ander' nooit in die Westerse samelewing sal inpas nie (' <i>wild</i> ' versus ' <i>mak</i> ').	Ouentiekheid van sekere tekste word bevraagteken.
Konstruering van 'n positiewe beeld van Nederland en Nederlanders.	Inligting aangaande kulturele konvensies word verskaf.	Die apartheidsverlede word openlik bespreek.

4.7 SLOT

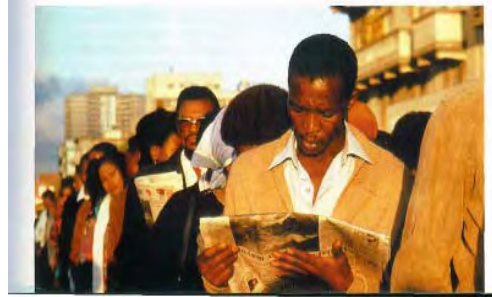
Die loodsstudie en fokusgroepbespreking het in 'n groot mate die dilemmas en teenstellinge onderliggend aan die sosiale operasionalisering in Nederland, Vlaandere en Suid-Afrika geïdentifiseer. Ten slotte moet gemeld word dat die uitsprake en redenasies dié van die fokusgroeplede is en dat dit nie noodwendig met my siening as navorser ooreenstem nie. Dié bevindinge sal met die uiteindelijke bevindinge van die studie geïntegreer word. In die volgende hoofstuk word die bevindinge van die tematiese analise van die steekproef gerapporteer.

VISUELE VOORSTELLING 4.4:
Voorblad (Nieuw Nederlands 5)

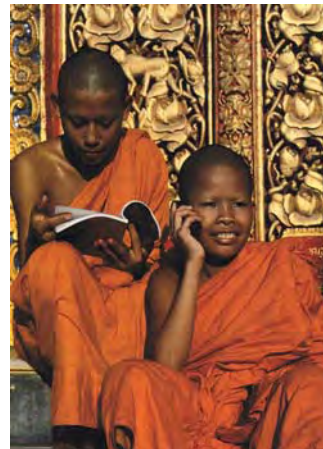
VISUELE VOORSTELLING 4.5:
Nieuw Nederlands 5/6:47

VISUELE VOORSTELLING 4.6:
Nieuw Nederlands 5/6:187

VISUELE VOORSTELLING 4.7:
Nieuw Nederlands 5:90

VISUELE VOORSTELLING 4.8:
Nieuw Nederlands 5/6:228

VISUELE VOORSTELLING 4.9:
Nieuw Nederlands 4:13

VISUELE VOORSTELLING 4.10:
Nieuw Nederlands 5/6:17

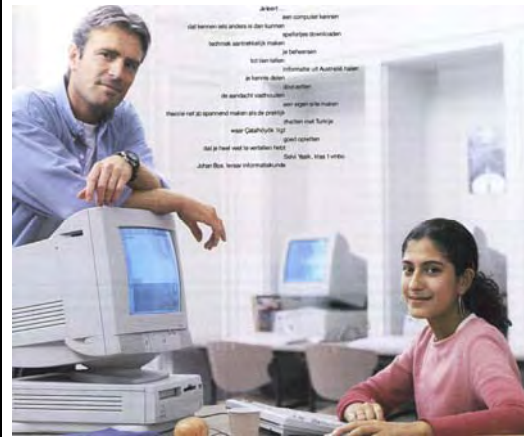
VISUELE VOORSTELLING 4.11:
Nieuw Nederlands 4:146

VISUELE VOORSTELLING 4.12:
Nieuw Nederlands 5/6:167

VISUELE VOORSTELLING 4.13:
Nieuw Nederlands 4:27

VISUELE VOORSTELLING 4.14:
Markant 6:92

VISUELE VOORSTELLING 4.15:
Markant 6:90

VISUELE VOORSTELLING 4.16:
Markant 6:103

VISUELE VOORSTELLING 4.17:
Markant 6:91

VISUELE VOORSTELLING 4.18:
Markant 6:87

VISUELE VOORSTELLING 4.19:
Afrikaans ons taal 10:6

VISUELE VOORSTELLING 4.20:
Afrikaans ons taal 10:28

VISUELE VOORSTELLING 4.21:
Afrikaans ons taal 11/12:190

Wanneer jy ons bel, hoor jy dalk net poësie in jou ore.

Leëbaie werk is OUTsurance se spesialiteits. Dis 'n wettigswaardige, selfdienswerk. Maar as jy steeds getel is 'n langse persoonlike lewe. So is die nuwe van die pragtige digters, en sy is dit wat 'n orkes.

"Els dries, 'n menselike verspreiding en agtergronding," is sy. Die poësie gaan oor "scaffolding, oor mens, oor werkskêre, oor Suid-Afrika, oor wat ons ons gebaar, oor die lewe, oor hulk oor lig."

Van die dinge wat dalk ook dierbaar is in jou hart oor die telefoon praat. "Els behandel elke mens soos hulle iemand is wat ek, iemand wat ek dalk nie kan verstaan," is sy. So wanneer jy haar bel, net soos vertel want so haar dries met jou verwagtinge rym net.

OUT
SURANCE
WAAR JY ALTYD IETS UITREK
08 600 60 000

VISUELE VOORSTELLING 4.22:
Afrikaans ons taal 10:15

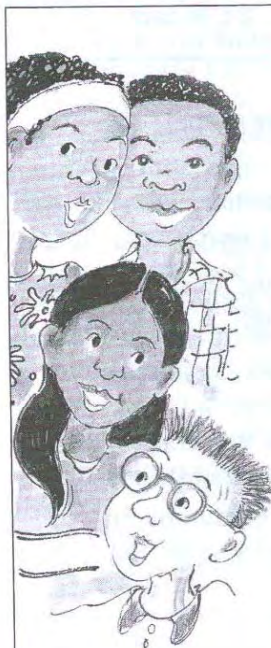

VISUELE VOORSTELLING 4.23
Afrikaans ons taal 11/12:11

VISUELE VOORSTELLING 4.24
Afrikaans ons taal 11/12:52

LU2 Lees die onderstaande Handves van Menseregte deur en bespreek dit met 'n maat. Beantwoord dan die vrae wat daarop volg.

DIE HANDVES VAN MENSEREGTE

Om 'n kultuur van menseregte te vestig, is dit belangrik dat landsburgers weet wat hul regte is en dat hulle hul verantwoordelikhede verstaan.

Die volgende is 'n eenvoudige weergawe van die Handves van Menseregte;

- **Gelykheid:** Niemand mag teen jou diskrimineer nie. Regstellende aksie en billike diskriminasie is toelaatbaar.
- **Menswaardigheid:** Elke mens het die reg op respek vir en beskerming van sy of haar waardigheid.
- **Lewe:** Elke mens het die reg op lewe.
- **Vryheid en veiligheid van 'n ander persoon:** Jy mag nie sonder verhoor aangehou word nie. Geen mens mag gemartel of wreedaardig behandel word

nie. Geweld in die huis is nie toelaatbaar nie.

- **Slawerny en dwangarbeid:** Slawerny en dwangarbeid is nie toelaatbaar nie.
- **Privaatheid:** Jy of jou woning of jou eiendom mag nie deurgesoek word nie.
- **Vryheid van godsdiens, geloof en mening:** Jy mag glo en dink wat jy wil en mag 'n geloof van jou keuse beoefen.
- **Vryheid van uitdrukking:** Alle mense (die media inklusief) mag sê wat hulle wil.
- **Vergadering, betoging, linievorming en petisie:** Jy mag betoog, deel wees van 'n linie, of 'n petisie oorhandig, maar dit moet vreedsaam gedoen word.
- **Reg van vereniging:** Jy mag omgaan met wie jy wil.
- **Politieke regte:** Jy mag die politieke party van jou keuse ondersteun. Burgers van 18 jaar en ouer mag stem.

1. Verduidelik die **betekenis** van die woord *handves*.

LU4 2. Om watter rede word daar telkens 'n **dubbelpunt** na die eerste woord by elkeen van die menseregte geplaas?

VISUELE VOORSTELLING 4.25:
Afrikaans ons taal 11/12:653

VISUELE VOORSTELLING 4.26:
Afrikaans ons taal 11/12:13

Demonstrasieles

Ma. oggend 3e periode 9.34 kamer A29
dosent: mev. A. Samuel vak: Afrikaans Spes. SOD IA
spel van meervoude: droom dro-me drom drom-me
buite breek rumoer as buskruitstrome skoolkinders
bult af kontoer, skreeuend talm by die kollegehek. "Riots, Mevrouw,"
sê Basil kalm

Ruit deur kyk ek af: asof
kolonnes miere pak kinders
skreeuend die omheining vas
in 'n droom loop ek trap af
hoor klippe val op my wit passat
die blik klap dromdun agterna
as die voorruit skuimend spat
snak iets klinkends in die kinders los
'n rilling vibreer deur my bors
stüdente peul klas uit skoliere
jil en smyt personeel word tee-
kamer in ontbied: polisie is op pad
ek wat vir niks bang is
staan geheel verlam van vrees
vrees soos 'n ysende angs van ongeken
bloot bang en muurloos wit te wees

(Uit "Jerusalemgangers" deur Antjie Krog, Human en Rousseau.)

VISUELE VOORSTELLING 4.27
Afrikaans ons taal 11/12:186

VISUELE VOORSTELLING 4.28:
Afrikaans ons taal 11/12:91

VISUELE VOORSTELLING 4.29:
Afrikaans ons taal 11/12:24

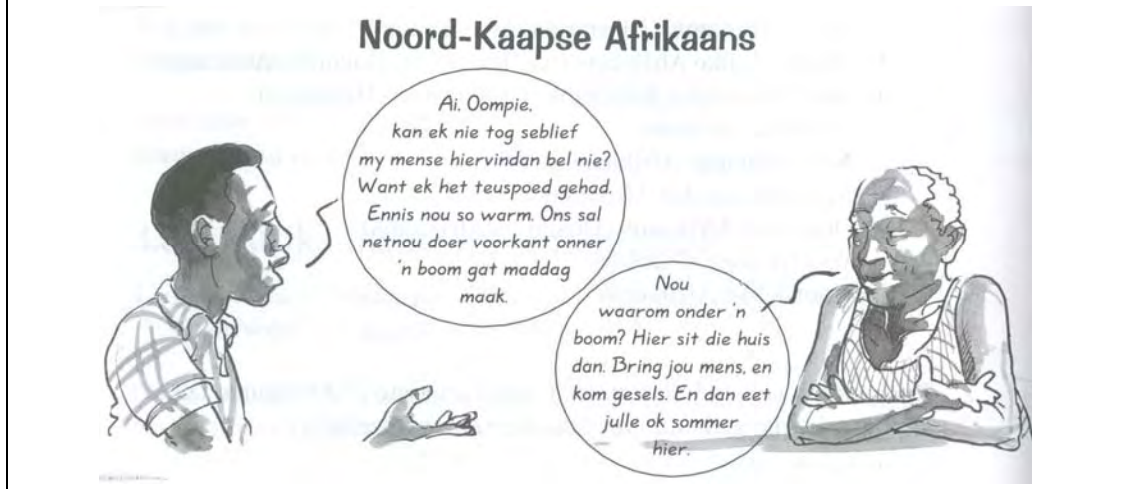
VISUELE VOORSTELLING 4.30:
Afrikaans ons taal 11/12:6193

VISUELE VOORSTELLING 4.31:
Afrikaans ons taal 11/12:6

VISUELE VOORSTELLING 4.32:
Afrikaans ons taal 11/12:79

VISUELE VOORSTELLING 4.33:
Afrikaans ons taal 11/12:62

ISMAEL PETERSEN

Gebore: 10 November 1914

Gedwonge uitsetting: In 1966 van
Constitutionstraat 43, Distrik Ses, na
Silvertown.

“Toe ons *daarie* eerste oggend in
Silvertown wakker skrik, was ons lewe
verwoes. Ek sou verstaan het as ek in die
tronk beland of hel toe gegaan het. Maar
dit was veel erger. Die *kinners* was so
ontnugter dat hulle nie huis toe wou
kom nie. Hulle het bedags stad toe gegaan en eers laat saans met
die laaste bus *hys* toe gekom.

“Ek het oor die jare heen gesien hoe Kaapstad *viander* het. Toe
dié ding gebeur het, het ek nooit gedroom dat ek ooit sou
terugkom nie. Maar wanneer ek by my deur uitstap en Tafelberg
sien, sal ek *wiet* ek is tuis.”

JAWAYER FLORIS

Gebore: 1 Mei 1922

Gedwonge uitsetting: In die middel
sewentigs, van McGregorstraat 31,
Distrik Ses, na Athlone.

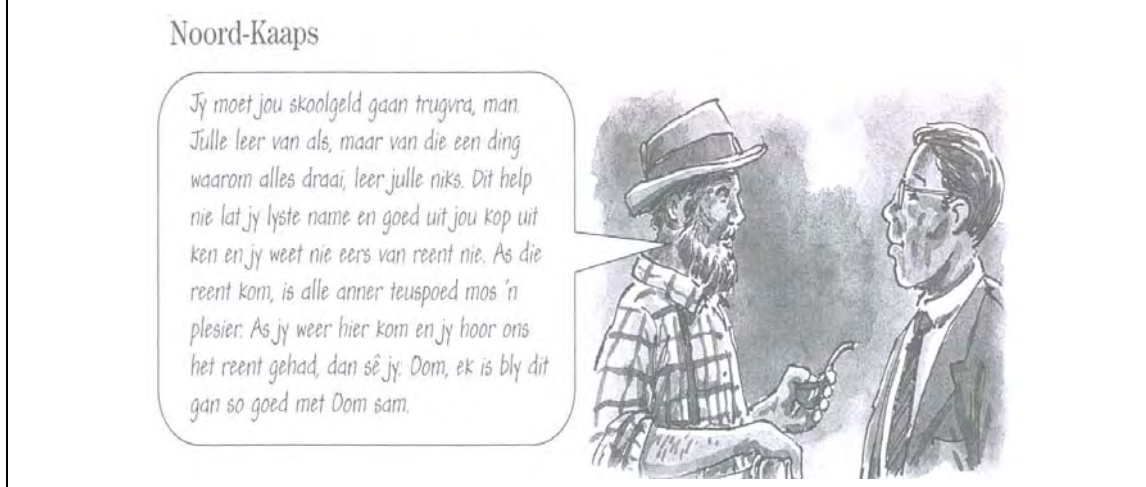
1974 (aan Weekend Argus): “Hoewel Distrik
Ses so 'n berugte *repetasie* gehad het, het
niemand ons iets aangedoen nie, nie in woord
of in daad nie. Dit sal 'n hartseer dag *wies* as
ons die laaste keer totsiens aan hierdie plek
moet sê. Maar hy weet dat ons gaan: die teëls
en die *miere* het begin huil.”

2004: “Die huis het aan my man, mnr. Ismael Floris, behoort. Hy
het dit van sy pa geërf. Sy lewe lank het hy in sy ouerhuis gebly,
dit opgepas en mooi gehou. Toe moes hy trek. Aan die *bytekant*
was dit net 'n huis, maar aan die binnekant was dit 'n *teiste*.”

VISUELE VOORSTELLING 4.34:
Afrikaans ons taal 11/12:79

VISUELE VOORSTELLING 4.35:
Afrikaans ons taal 11/12:80

---oOo---